

Şemseddin Muhammed İsfahânî'nin Köseadağ Bozgunu Öncesi ve Sonrası Diplomatik Faaliyetleri (1242-1245)¹

Diplomatic Activitys in Pre and Post the Köseadağ Defeat of Semseddin Muhammed İsfahani (1242-1245)

Erol TOPÇU*

Özet

Şemseddin Muhammed İsfahânî (?-1249), Türkiye Selçuklu Devletine uzun yıllar hizmet etmişönemli devlet adamlarından biridir. Kaynaklar, onun adını ilk defa Sultan I. İzzeddin Keykâvus döneminde zikreder. Bu dönemde sırasıyla eşrâf-ı matbah (mutfak sorumlusu), münşî (İnşâ Divanı kâtibi) ve Sultanın özel kâtibi anlamına geleninşâ-i hâssgörevlerinde bulunmuştur. Sultan I. Alâeddin Keykubâd döneminde ise inşâ divanı başkanlığı (Tuğrâi) ve daha sonra da Kayseri şahneliği görevinde bulunmuştur. II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Saltanat nâibliğine getirilen İsfahânî, Moğol istilasını sırasında üstlendiği vazifeler neticesinde Niyâbet-i Hazret ve ardından Vezirlik makamına yükselmiş ve ölene kadar bu görevi ifa etmiştir. Şemseddin İsfahânî'nin Saltanat nâibi olarak görev yaptığı süreçte, Köseadağ bozgunu öncesi ve sonrası (1242-1245) devleti adına yürüttüğü diplomatik faaliyetler, hem kendisi hem de Türkiye Selçuklu Devleti açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Köseadağ bozgunundan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nde Moğol tahakkümü başlarken, Batı Moğollarının lideri Batu Han'dan aldığı yarlıg ile otoritesini kuran Şemseddin İsfahânî için ise bir ikbal dönemi başlamıştır. Biz de bu çalışmamızda, İsfahânî'nin söz konusu diplomatik faaliyetleri ve doğurduğu sonuçları ele aldık.

Anahtar Kelimeler: Şemseddin Muhammed İsfahânî, Vezir, Türkiye Selçuklu Devleti, Selçuklular, Köseadağ Savaşı

¹ Bu Makale, "Türkiye Selçuklu Veziri Şemseddin Muhammed İsfahânî (? – 1249)" adlı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi, eroltopcu053@gmail.com, Tel no.5466278740.

Abstract

Şemseddin Muhammed İsfahani (?-1249) is one of the most important statesman who served for many years on the Turkey Seljuk State. Sources, mentions his name for the first time in the period of Sultan I. İzzeddin Keykâvus. In this period, respectively he served as responsible for the kitchen (eşraf-ı matbâh), clerk of editorial council (münşi) and "inşâ-i hass" meaning special clerk of the Sultan. In period of Sultan Alaeddin Keykubad, he served as the president of the editorial council (Tuğrâi) and then as the governor of Kayseri. In period of II. Gıyaseddin Keyhusrev, he was appointed as regent of the Sultan (nâib-i saltanat). As a result of the duties he under took during the Mongol invasion, was promoted to regent of the Mongol (Niyâbet-i Hazret). And then Şemseddin İsfahânî who become vizier performed this duty until his death. Şemseddin İsfahânî, when was a regent of the Sultan, his diplomatic activities carried out on behalf of the state in battle of Kosedag pre and post (1242-1245), both in terms of itself and had important consequences in terms of the Turkey Seljuk State. After the defeat of Kösedag, while the Mongol domination began in the Seljuk state, a brilliant period started for Şemseddin İsfahânî who build domination with authority (yarlıg) received from the Batu Han who leader of West Mongols. In this study, we discussed the in question diplomatik activities of Şemseddin İsfahânî and the this activities results.

KeyWords: Şemseddin Muhammed İsfahani, Vizier, Turkey Seljuk State, Seljuks, Battle of Kosedag

GİRİŞ:

Şemseddin Muhammed İsfahânî'nin, Türkiye Selçuklu devletinde tam olarak ne zaman görev almaya başladığına dair net bir bilgi yoktur. Bunun yanında onun kökeni ve ailesi ile ilgili bilgiler de oldukça sınırlıdır. Şemseddin Muhammed'in kaynaklarda sıkça geçen İsfahânî lakabı, onun kökeninin İran'ın İsfahan kentine dayandığını gösteren en önemli ipuçlarından biridir. Bir diğer ipucu ise, I. İzzeddin Keykâvus döneminde Antalya'nın yeniden fethi münasebetiyle yazdırılan ve Celâleddin Nev-Müslüman'a gönderilen fetihnâme hüviyetindeki mektuptur. Söz konusu mektup vasıtasıyla, bu sırada İnşa Divanı kâtibi olan ve Kemaleddin künyesini kullanan Şemseddin İsfahânî'ye, İsfahan'da ölen babasından kalan mirasın teslim edilmesi talep

ediliyordu. Bu bilgiler bize, Şemseddin İsfahânî'nin Fars kökenli bir aileden geldiğini ve kökeninin İran'ın İsfahan şehrine dayandığını göstermektedir.²

Kaynaklarımız, Şemseddin İsfahânî'den ilk olarak I. İzzeddin Keykâvus döneminde bahsetmektedir. Biraz önce bahsettiğimiz üzere, İsfahânî bu dönemde İnşâ Divanı kâtibiydi. Aynı dönemde, bahsedilen görevine ek olarak Eşraf-ı matbah vazifesini yürüttüğünü kaynaklarımız zikretmektedir.³ Sultan I. Keykâvus, dönemin ileri gelen edip, şair ve bilginlerine hürmet ettiği, onları daima devletin üst makamlarında çeşitli görevlere getirdiği bilinmektedir.⁴ Şemseddin İsfahânî de bu hususta Sultan Keykâvus'u etkilemeyi başarmış ve Sultanın huzurunda okuduğu bir rubai sayesinde Eşraf-ı matbah vazifesine ek olarak Sultanın özel kâtibi anlamına gelen İnşâ-i hâss (Hâs Kâtibi) ya da diğer bir adıyla Münşi-i hass-ı hazret-i saltanat görevine getirilmişti.⁵

² Fetihnâme'nin içeriği; "...Ramazan ayında cihâdın bereketi ile Allah'ın lütfu ve zat-i devletiniz Celâleddin'in yüce himmeti sayesinde bu fetihten sonra bütün sahil hudutları bizim kudret elimize ve memleketimiz içine girdi ve bu suretle de endişelerimiz zail oldu. Bu büyük müjde haberinden memnun olacağınızı ve İslâmın bu fethi sevincine iştirak edeceğinizi düşünerek keyfiyeti zat-i devletlerine bildirmek münasip görüldü. İnşallah bundan sonra bu türlü müjde haberleri kulağınıza yetiyecektir. Bu mektubu taşıyan İsfahanlı münşi bizim İnşâ divanı mensuplarından ve devletimizin kâtiplerindedir. Babası İsfahan'da öldü; terekese şer'î ihtiyatla mevkuf tutuldu. Bu tarafta birçok değişiklikler ve hâdiseler oldu; bütün civar İslâm hükümdarları şart olan gönül birliğine riâyet ettikleri halde o taraftan kimse gelmedi ve iki taraf arasında mektuplaşma ve kardeşlik teşebbüsü olmadı. Hâlbuki merhum Melik Nusretüddin Atabeg bu taraf ile münasebet ve dostluk halinde idi. Bundan sonra bu dostluğu himmet buyurmanız ve mezkûr Kemaleddin'e babasından intikal eden terekenin kendisine verilmesi için nâiplere emretmeniz ve böylece her tarafa yaygın olan adaletinizin gerçekleşmesi icabeder. Zat-i devletlerinin saadeti devam etsin."; Turan, O. (2014). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*. Ankara: TTK. s. 99-105; Farsça Vesika; Ayn. Est.; XVII Numaralı Belge, s.105.

³ İbn Bibi. (2014) *El-Evâmiri'l-Alâ'iyyefi'l-Umûri'l-Alâ'iyye (Selçuknâme II)*. (Trk. Trc. M. Öztürk). Ankara: TTK, s.227; Yazıcızâde. (2017). *Tevârih-i Âli Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Târihi)*. (Neşre Haz. Abdullah Bakır). İstanbul: Çamlıca Yay.s.260; Turan, 2014: s.99,105.

⁴ Koca, S. (1997). *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*. Ankara: TTK. s.97. Kartal, A. (2008). "Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (1), s.119.

⁵ İbn Bibi, 2014: s.224-228; Yazıcızâde, 2017: s.258-261; İbn Bibi. (1941). *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi. (İbni Bibi'nin Farsça Muhtasarnamesinden)*(Çev. M. Nuri Gençosman, Not. F. Nafiz Uzluk). Ankara: Uzluk Basımevi. s.84; Bal, M. S. (2006). "Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahânî". *Selçuk Üniversitesi Türkîyat Araştırmaları Dergisi*, (19), s.268.

Şemseddin İsfahânî, Sultan I. Alâeddin Keykubâd döneminin ilk yıllarında da devlet içerisindeki etkinliğini korumuştur. Nitekim o, I. Keykâvus'un ölümünün ardından Alâeddin Keykubâd'ın sultan olarak belirlenmesinde rol oynayan önemli devlet adamlarından biri olmuştur.⁶ Sultan Keykubâd döneminde zamanla yükselen Şemseddin İsfahânî'nin, bu dönemde Tuğrâi (İnşâ Divanı Başkanlığı) ve Müşrif-i memleket (Divan-ı İşrâf başkanlığı) vazifelerinde görev aldığı görülmektedir. Ancak onun bu görevleri fazla uzun sürmemiştir. İsfahânî'nin, 1230 yılında Yassı Çemen zaferi münasebetiyle Sultan Keykubâd'ın emri üzerine kaleme aldığı fetihnâme, CelâleddinHârizmşâh ve Selçuklu Erzurum Meliki Cihanşâh için sarf edilen ağır ifadeler içerdiği için Sultan tarafından onaylanmamış ve görevinden azledilmiştir.⁷ Şemseddin İsfahânî, azledildiği 1230 yılından 1236 yılına kadar Kayseri valisi olarak görev yaptı. Görevi sırasında, 1231 yılında Kayseri'ye gelen ve Mevlânâ'nın hocası olduğu bilinen Seyyid Burhaneddin-i Tirmizi'nin müridi oldu.⁸

1236 yılında Sultan Keykubâd, Amid'in fethi için TaceddinPervâne'yi görevlendirmiş fakat aylarca süren muhasaradan olumlu bir netice alınamamıştı.⁹ Amid'in fethinde ısrarcı olan Sultan Keykubâd,

⁶ İbn Bibi, 2014: s.224-228; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.84; Yazıcızâde, 2017: s.258-261.

⁷ İbn Bibi, 2014: s.405-408; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.162; Yazıcızâde, 2017: s.470-473; Turan, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye (Siyâsi Tarîh Alp Arslan'dan Osman Gazî'ye 1071-1318)*. İstanbul: Turan Neşriyat, s.374; Turan, R. (1995). *Türkiye Selçuklularında Hükümet Mekanizması (Vezîr ve Divan)*. İstanbul: M.E.B. Yay. s.41. Tuğrâi görevini yürüten devlet adamlarının, kaleme aldıkları yazılarda oldukça dikkatli olmaları gerekiyordu. Zira mağlup olmuş bir hükümdar hakkında da olsa aşağılayıcı ve küçük düşürücü ifadelerin yer verildiği bir fetihnâme, Tuğrâi'nin görevinden azledilmesi için yeterli bir sebep olabiliyordu; Merçil, E. (2015). *Selçuklular Zamanında Dîvân Teşkilâtı (Merkez ve Eyalet Dîvânları)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay. s.148.

⁸ Eflâkî, Ahmed.(2012). *Ariflerin Menkubeleri*.(Trc. Tahsin Yazıcı).İstanbul: Kabcacı Yay.s.106; Feridun b. Ahmed-i Sipehsâlâr'ın risalesinde de Şemseddin İsfahânî'nin, Burhaneddin-i Tirmizi'nin müridi olduğu bilgisini verilmektedir; Feridun b. Ahmed-i Sipehsâlâr. (2011). *Mevlana ve Etrafındakiler (Sipehsâlâr Risalesi)*.(Trc. Tahsin Yazıcı). İstanbul: Pinhan yay.s.142.

⁹ İbn Bibi, 2014: s.435-436; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.181-182; Yazıcızâde, 2017: s.498-499; MünecimbaşıAhmed b. Lütfullah. (2017). *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II*.(Yay. ve çev. Ali Öngül), İstanbul: Kabcacı yay.s.71; Turan, 1971: s.383-384; Ayn. Yzr. (2001). "Keykubâd I". *M.E.B. İ.A.*, VI, s.657; Uyumaz, E. (2003). *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*. Ankara: TTK. s.78.

Pervâne Taceddin'in başarısız olmasına üzerine takviye kuvvet gönderme kararı almış ve bu ordunun başına Şemseddin Muhammed İsfahânî'yi getirmişti. İsfahânî komutasındaki ordu, sayısız teçhizat ile Amid'e varıp kuşatmaya katıldı. Fakat Şemseddin İsfahânî de başarısız olunca muhasara kaldırılmıştır.¹⁰ Şemseddin İsfahânî'nin başarısızlıkla sonuçlanan Amid seferi, onun Sultan Keykubâd döneminde kayda geçen son faaliyeti olmuştur.

Şemseddin İsfahânî'nin, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminin ilk yıllarında, tekrardan merkezi yönetimde kendine yer bulunduğunu görmekteyiz (1237).¹¹ Fakat bu sırada devlet erkânı arasında çekişmeler başlamış ve bu çekişmeler sırasında diğerlerinin arasından sivrilmeyi başaran Sadeddin Köpek, Sultan Keyhüsrev'i tesiri altına almıştı. İlk olarak Keykubâd döneminde Selçuklu hizmetine giren Hârizmlî beylerin lideri Kayır Han'ı öldürten Köpek¹², bir süre sonra da Atabeg Altunaba'yı ve Taceddin Pervâne'yi öldürttü (1238).¹³ Ayrıca Köpek, Sultan Keyhüsrev'in de oluruyla Sultan Keykubâd'ın veliahd ilan ettiği İzzeddin Kılıç Arslan'ı, diğer şehzade Rükneddin'i ve anneleri Melike-i Âdiliyye'yi boğdurttu (1238).¹⁴ Yaşanan bu olaylardan sonra itibarını artırmak için düzenlediği sefer sonucunda Samsat kalesini fetheden Köpek (Temmuz 1238), bu seferin dönüşünde önemli devlet adamlarından Hüsameddin Kaymeri'yi tutuklatırken Saltanat nâibi

¹⁰ İbn Bibi, 2014: s.436-437; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.182; Yazıcızâde, 2017: s.499-500; Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus). (1987). *Abû'l-Farac Tarihi (II)*. (Trc. Ömer Rıza Doğrul). Ankara: TTK.s.535; Müneccimbaşı II, 2017: s.71; Turan, 1971: s.384; Ayn. Yzr., "Keykubâd P". s.657; Uyumaz, 2003: s.78-79.

¹¹ N. Kaymaz, İsfahânî'nin bu sırada vezir olduğunu ifade etmektedir. Kaymaz, N. (2014). *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhüsrev Ve Devri*. Ankara: TTK.s.56. Fakat Ana Kaynaklar Şemseddin İsfahânî'yi, vezirlik görevinde bulunmadığı dönemde bile vezir anlamına gelen Sahib unvanıyla birlikte zikrediyorlardı. Bu yüzden, Şemseddin İsfahânî'nin bu sırada vezir olduğunu söyleyemeyiz.

¹² İbn Bibi, 2014: s.451-452; Bar Hebraeus, 1987: II, s.537; Köprülü, F. (2001). "Hârizmşâhlar". *M.E.B. İ.A. V/I*, s.290-291; Sevim, A. (2002). "Keyhüsrev II". *T.D.V İ.A., C.25*, s.349.

¹³ İbn Bibi, 2014: s.454-457; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.191-194; Kaymaz, 2014: s.46-49; Kesik, M. (2008). "Sâdeddin Köpek" *T.D.V. İ.A., C.35*, s.392-393; Cahen, C. (2014). *Osmanlılardan Önce Anadolu*. (Çev. Erol Üyepazarcı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. s.93.

¹⁴ İbn Bibi, 2014: s.455-456; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.192-193; Kesik, 2011: s.392; Kaymaz, N. (2011). *Anadolu Selçuklularının İnhitâtında İdare Mekanizmasının Rolü*. Ankara: TTK.s.111.

Kemaleddin Kamyar'ı da öldürmüştü.¹⁵ Önemli devlet adamlarını birer birer bertaraf edip Şemseddin İsfahânî'nin de içinde bulunduğu birçok devlet adamını görevden uzaklaştıran Sadeddin Köpek, yönetime tamamen hâkim oldu ve gözünü tahta dikti. Fakat Sultan Keyhüsrev, yaptığı hataları fark etti ve nihayetinde Sivas Sübaşısı Hüsamettin Karaca'nın yardımıyla tertip ettiği plan neticesinde Sadeddin Köpek'i öldürttü. (1239)¹⁶

Sultan Keyhüsrev, öldürülen birinci derecedeki devlet erkânının yerini doldurmak için görevinden uzaklaştırılan devlet adamlarını vazifeye çağırdı. Böylece Şemseddin İsfahânî Saltanat nâibliğine, Mühezzibüddin Ali vezirliğe, Veliyüddin Tercüman Pervâneliğe, Mecneddin Muhammed tercümanlığa ve Celâleddin Karatay ise taşhane ve hazîne-i hassa görevine getirildi. (1239).¹⁷ Bu tarihten itibaren Şemseddin İsfahânî'nin yönetimde etkin rol oynamaya başlayacaktır. Bilhassa Köseadağ bozgunu öncesi ve sonrasındaki diplomatik faaliyetleri, onun hayatında bir dönüm noktası olacaktır.

1. Nâib Şemseddin İsfahânî'nin Köseadağ Bozgunu Öncesi Diplomatik Faaliyetleri;

1.1. Moğolların Erzurum'a Saldırması (1242);

1240 yılında patlak veren ve güçlkle bastırılan Babailer İsyanı¹⁸, Selçuklu Devleti'nin, idari ve askeri yapısının içten içe bozulduğunu ve güçlü

---

¹⁵ İbn Bibi, 2014: s.458-462; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.195-197; Turan, 1971: s.410-411; Özbek, S. (2018). *Selçuklu – Eyyubî İlişkileri*. Ankara: Berikan Yay.s.184.

¹⁶ İbn Bibi, 2014: s.462-464; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.197-199; Turan, O. (1948). “Selçuklu Devri Vakfiyeleri III, Celaleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri”. *TTK Belleten*, XII (45), s.26.

¹⁷ İbn Bibi, 2014: s.465; Yazıcızâde, 2017: s.523; Taneri, A. (1993). “Celâleddin Karatay”. *TDV İA*, C.7, s.251.

¹⁸ 1240 yılında, Hısn Mansur civarındaki Kefersud bölgesinde İsmâîlî düşünce yapısına sahip olan Ebû'l-Bekâ Baba İlyâs-ı Horasânî adlı bir şeyh ortaya çıktı. O, bölgenin siyasi, dini ve ekonomik yapısından istifade ederek Türkmenleri etkisi altına aldı ve II. Keyhüsrev'e karşı sözde cihad ilan etti. Ardından hareketin liderliğini halifesi Baba İshak'a devretti. Türkmenleri silahlendiren Baba İshak, kendilerine katılmayan halkı kılıçtan geçirdi ve Sümeysat, Kâhta ve Hısn Mansur bölgelerini ele geçirdi. İsyanı bastırmakla görevlendirilen Selçuklu kuvvetleri iki kez yenilgiye uğratıldı. Babailer daha sonra Baba İlyâs'ın bulunduğu Amasya'ya yöneldiler. Amasya valisi olarak atanan Mübârizeddin Armağanşah, Babailerden önce Amasya'ya gelerek Baba İlyâs'ı yakaladı ve idam etti. Ancak şeyhlerinin göğe yükseldiğini düşünen Babailer,

bir düşmana karşı mücadele edemeyecek hale geldiğini gözler önüne serdi. Öyle ki Babailer isyanı, bu zamana kadar Selçukluların gücünü kestiremeyen Moğolları da cesaretlendirmişti.¹⁹ Nitekim Baycu Noyan komutasındaki 30 bin kişilik Moğol kuvveti, 1242 yılında Anadolu'ya girdi. Erzurum'da bulunan Selçuklu birliklerinin Babailer isyanının bastırılması için merkeze çekilmesini fırsat bilen Baycu, Erzurum'a yönelerek şehri muhasara altına aldı. Muhasara sırasında Erzurum subaşı Sinaneddin Yakut ile Hristiyan ve Frank birliklerin komutanı İstankuş, büyük bir direniş gösterdiler. Ancak Erzurum şahnesi Şerefeddin Duvini'nin ihaneti neticesinde Moğol askerleri şehre girip büyük bir katliamda bulundular. Moğollar, şehri yağma ve talan ettikten sonra yanlarına aldıkları birçok esir ve ganimetle karargâhları Mugan'a döndü.²⁰

---

burada Armağanşah'ı mağlup ederek Konya'yı ele geçirmek için harekete geçtiler. Sultan Keyhüsrev, Moğollara karşı Erzurum'a yerleştirilen orduyu isyanı bastırması için görevlendirdi. Ayrıca Selçuklu hizmetinde bulunan paralı Frank ve Gürcü askerleri de asilerin üzerine gönderdi. Kırşehir'in Malya sahrasında meydana gelen çarpışmada Babailer ağır bir yenilgiye uğratıldı. Baba İshak dâhil bütün isyancılar kılıçtan geçirildi; İbn Bibi, 2014: s.478-482; Bar Hebraeus, 1987: II, s.539-540; Ahmed Bin Mahmud. (2011). *Selçuknâme*. (Haz. Erdoğan Merçil). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay. s.306-307; Turan, 1971: s.421-424. Ocak, A. Y. (1991). "Baba İlyas". *TDV İA.,C.4*, s.368. Ocak, A. Y. (1991). "Baba İshak". *TDV İA.,C.4*, s.369;

¹⁹ Turan, 1971: s.427; Simon, D. S. Q. (2006). *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu (1245-1248)*. (Trc. Erendiz Özbayoğlu). Antalya: Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı Yay. s.45. Netice itibariyle bakarsak Babailer isyanı, Moğollara Anadolu üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için büyük bir imkân tanımıştı. Bu yüzden Moğolların isyan sürecinde Babailere destek verdiği düşüncesi akla gelebilir. Nitekim Moğolların Babailer isyanına destek verdiği dair Ebu'lHayr Rumi'nin Saltuknâme adlı eserinde bir rivayet bulunmaktadır. Bu rivayete göre Baycu liderliğindeki Moğol ordusu, isyan sırasında Baba İshak'a katılmıştır; Ocak, A. Y. (2017). *Babailer İsyanı (Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü)*. İstanbul: Dergâh Yay. s.114-115; Akkuş, M. (2011). *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üni. Sosyal Bil. Enst., Konya. S.107.

²⁰ İbn Bibi, 2014: s.490-493; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.212-214; Yazıcızâde, 2017: s.546-549; Anonim. (2014). *Tarih-i Âli Selçuk (Anonim Selçuknâme)*. (Trc. ve Not.; Halil İbrahim Gök – Fahrettin Çoşguner). Ankara: Atif Yay. s.43; Ayrıca Bkz.; Uzluk, F. N. (1952). *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III (Anonim Selçuknâme)*. Ankara: Uzluk Yay. s.31; Ebü'l – Ferec İbnü'l-İbrî. (2011). *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*. (Çev. Şerafeddin Yaltkaya). Ankara: TTK, s.19; Aknerli Grigor. (2012). *Oğcu Milletini Tarihi*. (Çev. Hrant D. Andreasyan). İstanbul: Yeditepe Yay. s.33; Dulaurier, E. (1928). "Ermeni Müverrihlerine Nazaran Moğollar". *Türkiyat Mecmuası*, C. II, s.177-178.; Ayrıca Bkz.; Genceli Kiragos. (2018). *Ermeni Müverrihlere*

1.2. Nâib Şemseddin İsfahânî'nin Elçilik Vazifesi (1243):

Moğol ordusunun Erzurum'a girip halkı katlettiği haberi Konya'da duyulunca Sultan II. Keyhüsrev ve devlet erkânıbüyük bir üzüntü ve endişeye kapıldı. Sultan Keyhüsrev, derhal devlet erkânını toplayıp Moğol tehlikesine karşı çözüm bulunması için istişareye koyuldu. Yapılan istişareler neticesinde, Moğol tehlikesine karşı komşu Müslüman ve Hristiyan devletlerden askeri destek isteme ve ittifak yapma kararları çıktı. Özellikle kurulacak olan diplomatik temaslara, ikili ilişkilerin bozuk olduğu devletler ve meliklikler²¹ ile ilişkilerin düzeltilmesini sağlamak öncelikli hedefti. Söz konusu diplomatik faaliyetleri yürütmesi için Saltanat nâibi Şemseddin Muhammed İsfahânî, Melikü'lÜmerâ (Beylerbeyi) sıfatı ve yetkisiyle donatılarak elçi olarak vazifelendirildi.²² Alınan kararlara göre;

1. Saltanat NâibiŞemseddin Muhammed İsfahânî önderliğindeki heyet Meyyafârikîn hâkimi Melik Şehâbeddin Gazi'ye gönderilecek, bozulan ikili ilişkileri düzeltmek adına özür dilenecek ve kendisine bir miktar ödeme yapılacaktır. Ayrıca Ahlat da Melik Gazi'ye bırakılacaktır.
2. Suriye bölgesine gidecek olan Şemseddin İsfahânî, hem Eyyubi meliklerinin desteğini almakla hem de bölgedeki Türkmen, Hârizmi ve Kıpçaklardan oluşan 20 bin kişilik ücretli ordu toplamakla görevlendirildi. Bu iş için İsfahânî'ye bolca altın ve gümüş para teslim edilecekti.
3. Kilikya Ermeni Krallığına gitmekle vazifelendirilen bir diğer elçilik heyeti de, KralaErakliye'yi vermek ve belli bir miktarda hazine

---

Göre Moğollar. (Terc. Mahmut Kemal Bey - Günümüz Türkçesine Çev. Fuat Hacısalihoğlu ve İlhan Arslan). İstanbul: Post Yay. s.83.

²¹ Türkiye Selçuklu ordusu, Amid'i ele geçirdikten sonra ileri harekâtı devam ettirerek Melik Şehâbeddin Gazi'nin hâkim olduğu Meyyafârikîn'i muhasara altına almıştı. Selçuklu Devleti'nin bölgedeki bu askeri faaliyetleri, Moğol istilası öncesinde bölgedeki güçler ile arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açmıştı. Kaymaz, 2014: s.85-86.

²² İbn Bibi, 2014: s.493-494; Muhtasar İbn Bibi 1941: s.214-215; Yazıcızâde, 2017: s.549-550; Kaymaz, 2014: s.90; Özbek, 2018: s.197-198; Erdem, İ. (1995). *Türkiye Selçukluları – İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üni. Sosyal Bil. Enst., Ankara. s.85-86.

vadetmek yoluyla hem Kralın hem de ona bağlı gönüllü Frank askerlerinin desteğini almak için görevlendirildi.²³

4. Elçilerden muhataplarına iletilmesi istenen mesaj ise şöyledir: “Eğer düşmanın saldırıya geçmediği ve idarenin elimizde bulunduğu şu sırada ihmalkâr davranır, birbirimize duyduğumuz eski faydasız bir kin yüzünden işi ağırdan alırsak yarın Allah korusun iş işten geçip devletin yıkıldığı, düşmanın üstün geldiği ve talihin gözünün şaşlaştığı sırada dudak ısırmanın ve el ovuşturmanın bir faydası olmaz. Pişmanlık ve ah vahtan başka yapılacak bir şey kalmaz. Şurasını unutmayın ki bizim devletimize bir felaket gelmesi durumunda hiç vakit geçirmeden sizleri de düşkünlük ve sefalet çukuruna atarlar. Büyüklük ve huzur, düşkünlük ve pişmanlığa dönüşür. Üzüntü ve hüsrân içinde “*Dünyada işlediğimiz büyük kusurlardan dolayı yazıklar olsun bize.*” Ayetinden başka bir şey okumazsınız.”²⁴

Saltanat nâibi Şemseddin İsfahânî, 10 bin dinar altın, 100 bin dirhem gümüş ve Melik Gazi’ye verilmek üzere Ahlat’ın mülkiyet menşuru, 100 bin dinar ve milyonlarca gümüş para ile vakit kaybetmeden Suriye’ye doğru yola çıktı. Öncelikle Meyyafârikîn hâkimi Şehâbeddin Gazi’nin huzuruna çıkan Şemseddin İsfahânî, Selçuklu Devleti adına Meyyafârikîn muhasarasından dolayı özür dileyerek, Melik Gazi’ye Ahlat’ın mülkiyet menşurunu ve hediye olarak gönderilen hazineyi takdim etti. Bunun üzerine Melik Gazi, Selçuklu sultanına itaatini bildirerek kendisinden istenen askeri toplamak için çalışmalara başladı (Mart 1243).²⁵

Şemseddin İsfahânî, gerekli antlaşmayı yaptıktan sonra Melik Gazi’nin yanından ayrılarak Mardin Artuklu Meliki Said Necmeddin’in huzuru çıktı. Bu sırada Melik Said, ittifak yaptığı Hârizmlilerle beraber, Halep Meliki Nasır’a

²³ İ. Erdem, Kilikya Ermeni Krallığına gitmekle vazifelendirilen heyete de Şemseddin İsfahânî’nin liderlik ettiğini söylemektedir; Erdem, İ. (1995). s.86; Yasemin Aktaş da bu konuda Erdem ile aynı düşüncededir; Aktaş, Y. (2015). *Türkiye Selçuklu Devleti’nin Diplomasi Tarihi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üni. Sosyal Bil. Enst., Erzurum. s.262.

²⁴ İbn Bibi, 2014: s.494-495; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.214-215; Yazıcızâde, 2017: s.550-551;

²⁵ İbn Bibi, 2014: s.495; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.215; Yazıcızâde, 2017: s.551;

karşı mücadele etmekteydi.²⁶ Şemseddin İsfahânî, diplomasi konusundaki becerisini kullanmak suretiyle çatışma halindeki bu iki taraf arasında sulhu tesis etmeyi başardı. Bunun yanında Moğol tehlikesine karşı desteklerini almak için Artuklu Meliki Said Necmeddin'e Resulaynî Hârizmlilere ise Harput ve etrafının verileceğini vadetmişti.²⁷ Artuklu Meliki ve Hârizmlilerden destek vereceklerine dair söz alan Şemseddin İsfahânî, vakit kaybetmeden Halep'e geçti (Nisan 1243). İsfahânî burada Halep Meliki Nasır ile diplomatik temaslarda bulundu. Fakat Melik Nasır, hemen asker toplamanın zor olduğunu ileri sürerek İsfahânî'yi oyalyordu. Neticede, yalnızca Nâsihuddin Fârisî adında bir emîr, 2000 civarındaki askeriyle birlikte gönüllü olarak Selçuklu ordusuna katılmak üzere Halep'ten ayrıldı.²⁸

Nâib Şemseddin İsfahânî'nin yoğun diplomatik faaliyetleri sırasında, bölgedeki devletlere ve melikliklere Moğol tehlikesini anlatmasına ve hiçbir masraftan kaçınmamasına rağmen, Köseadağ Savaşına Nâsihuddin Fârisî komutasındaki 2 bin kişilik sembolik kuvvet dışında hiçbir destek kuvvet gelmeyecekti. Aynı şekilde Selçuklulara tabi olan Kilikya Ermeni Krallığı ve Trabzon Rum İmparatorluğu da mükellef oldukları askeri kuvvetleri göndermeyecekti.²⁹ Bütün bu uğraşlara rağmen destekleri istenen devletlerin ve melikliklerin bu tutumlarının nedeni, savaşın sonucunu kestirememeleri ve olası bir yenilgi de Moğolların açık hedefi haline geleceklerini düşünmeleriydi.³⁰

---

²⁶ Meyyafârikîn hâkimi Şehâbeddin Gazî'nin, Mardin Artuklu Meliki Necmeddin ve Hârizmlilerle ittifak yapıp Eyyubi mülküne saldırması, Hıms hâkimi Mansur ve Halep hâkimi Nasır'ı rahatsız etti. İki taraf 1242 yılında karşı karşıya geldi. Moğol tehlikesini göz önünde bulunduran Sultan Keyhüsrev, İsfahânî aracılığıyla iki taraf arasında sulhu sağladı.; Aktaş, Y. (2015, Ağustos). "II. Gıyaseddin Keyhüsrev Döneminde Türkiye Selçuklu Devleti ile Eyyübiler Arasındaki İlişkiler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VIII (39), s.260.

²⁷ Kılıç, M. (2019). *Halep Eyyübüleri; ElMelikü'n-Nâsır II. Salabaddin Yûsuf Devrinde Eyyübiler Devleti*. Ankara: TTK. s.71; Özbek, 2018: s.198; Kaymaz, 2014: s.90-91.

²⁸ İbn Bibi, 2014: s.496; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.215; Yazıcızâde, 2017: s.552. Erdem, 1995: s.86.

²⁹ Koca, S. (2015). "Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren Ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş; Köseadağ Bozgunu". *Selçuk Üni. Türkiyat Araşt. Dergisi*. (37), s.52-53; Fallmerayer, J. P. (2011). *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*. (Çev. Ahmet Cevat Eren – Notlar; İbrahim Tellioglu). Ankara: TTK. s.113.

³⁰ Özbek, 2018: s.199; Aktaş, 2015: s.263;

Şemseddin İsfahânî, Halep'te diplomatik faaliyetlerde bulunurken bir taraftan da kurmakla görevlendirildiği ücretli orduyu bir araya getirmeye çalışıyordu. Bu meselenin halledilmesi için kendisine verilen para, silah ve erzağıkullanarak Türkmen, Hârizmlî, Yadbeki, Kıpçak ve Kürtlerden müteşekkıl20.000 kişilik bir ordu topladı. Ordudaki her bir askerin altı aylık ücretini peşin veren Şemseddin İsfahânî, ordunun ihtiyacı olan bütün mühimmat ve silahları da temin etmişti. Ancak bu süreçte ordunun toplanması ve gerekli hazırlıkların tamamlanması uzun zaman almıştı. Nitekim Şemseddin İsfahânî, bir araya getirdiği ordu ile birlikte Anadolu'ya doğru yola çıkmaya hazırlandığı bir sırada Selçuklu ordusunun Köseadağ mevkiinde bozguna uğradığı haberi geldi. Bu durum karşısında büyük bir hayal kırıklığına uğrayan İsfahânî, topladığı askerlere dağıttığı altı aylık peşin para ve erzağı geri almak istemiş fakat haberi duyan askerlerin ekseriyeti aldığı para ve erzağı geri vermeden kaçmıştı.³¹ Netice itibariyle, Saltanat nâibi Şemseddin İsfahânî'nin bölgede yürüttüğü diplomatik faaliyetlerdeki başarısızlığına, askeri faaliyetlerindeki başarısızlığı da eklenmiştir. Başarısızlığının farkında olan Şemseddin İsfahânî, Sultan Keyhüsrev'in tepkisinden çekindiği ve Moğolların Anadolu'da bulunduğu bir sırada Konya'ya dönmenin tehlikeli olacağını düşündüğü için bir süre daha Halep'te kalacaktır.

1.3. Köseadağ Bozgunu (1243);

Türkiye Selçuklu Devleti'nin komşu devletlere gönderdiği elçilerden başlardaolumlu haberler geliyordu. Kilikya Ermeni Krallığı'nın, Artuklu ve Eyyubi meliklerinin ve de Meyyafârikîn hâkimi Melik Gazi'nin Moğollara karşı yardım edeceklerine dair verdikleri sözler, Selçuklu yönetiminin morallerini yükseltmişti. Yükselen moralle birlikte Sultan II. Keyhüsrev, bir araya getirdiği 70 bin kişilik ordusuyla 1243 yılının İlkbahar aylarında Kayseri'den Sivas'a doğru hareket etti. Ordu Sivas'a vardığında burada destek kuvvetleri beklenmiş ancak sadece Nâsihuddin Fârisî komutasındaki 2.000 kişilik kuvvet gelmişti. Bunun dışında Sivas'ta orduya katılan diğer askerlerle

³¹ İbn Bibi, 2014: s.495,508; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.215,223; Yazıcızâde, 2017: s.551, 564; Turan, 1971: s.432,447. Koca, 2015: s.53.

birlikte ordu mevcudu 80.000'i buldu.³²Tam bu sırada, Baycu Noyan komutasındaki Moğol kuvvetlerinin Selçuklu hududunu aşır Erzincan'a girdikleri ve şehri yağmalayıp halkı katlettikleri haberi geldi. Bu haber Sivas'taki devlet erkânını ikiye böldü. Tecrübeli devlet ricali Sivas'ta kalarak destek kuvvetlerini beklemenin ve Moğollara karşı burada kale savunması yapmanın uygun olduğunu dile getirirken, NizâmeddinSubrâb, Gürcü Şalve ve Visâkbaşı Garip gibi gençve tecrübesizemîrlere, ileri harekâtı sürdürüp Moğolları daha ilerde karşılama hevesindeydi. Sonuçta Sultan Keyhüsrev,tecrübesiz emîrlere tesirinde kalarak ileri harekât emrini verdi ve ordu Erzincan'a doğru hareket etti.³³

Ordu Sivas'ın takriben 80 km doğusundaki Köseadağ mevkiine vardığı sırada 40.000 kişilik Moğol kuvveti de Köseadağ mevkiinin hâkim bulunduğu Akşehir Ovasına ulaştı. Selçukluların karargâhını kurduğu yer, konumu ve imkânları itibariyle avantajlı bir mevki idi. Öyle ki tecrübeli devlet adamları Vezir Mühezzibüddin Ali ve GürcüoğluZahîrü'd-devle, Moğol kuvvetlerini burada karşılamaya Selçuklu kuvvetlerine büyük bir avantaj sağlayacağını söylüyordu. Fakat burada büyük bir harp hatası yapıldı; NizâmeddinSuhrâb, Köseadağ'da kalmayıp öncü birlik çıkararak Akşehir ovasında Moğollarla çarpışma taraftarıydı. Uzun süren tartışmalar neticesinde Suhrâb, Sultan Keyhüsrev'i ikna etmiş ve 20.000 kişilik öncü birliğe geçirilmişti.³⁴

NizâmeddinSuhrâb, ÇaşnigirMübârizeddin Çavlı, VeliyüddinPervâne, Nâsihüddin Fârisî veGürcüoğluZahîrü-d-devle'ninde bulunduğu 20.000 kişilik öncü kuvvet, Köseadağ'ınsarp yamacından güçlükle Akşehir Ovasına doğru inmeye başladı. Selçuklu öncü kuvvetlerinin ovaya doğru inışıBaycu Noyan'ı oldukça sevindirmişti. Baycu, onların vadinin en dar yerine gelmesini bekledi; çünkü Selçuklukuvvetleri sarp kayalıklardan inip oraya varınca iyice yorulacak ve dar geçitten tekrar geri çıkma şansları kalmayacaktı. Nitekim öncü birlikler vadinin en dar yerine varınca Moğol kuvvetleri saldırıya geçti.

³² İbn Bibi, 2014: s.495-496; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.215; Yazıcızâde, 2017: s.551-552;Turan, 1971: s.432-433.

³³ İbn Bibi, 2014: s.496; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.215-216; Yazıcızâde, 2017: s.552-553; Kaymaz, 2014: s.91-93.

³⁴ İbn Bibi, 2014: s.497-499; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.216-217; Yazıcızâde, 2017: s.553-555; Kaymaz, 2014: s.93.

Gerçekleşen ilk çarpışmadan sonra Moğollar sahte ric'at ile geri çekilmeye başladı. Selçuklular, kaçtıklarını düşünerek zafer sevinciyle Moğolları kovalamaya başladılar. Fakat Baycu, ani bir manevrayla ordusunu geri döndürdü ve Selçuklu kuvvetlerini pusuya düşürdü. Moğollar kısa sürede, Selçuklu öncü birliklerinin ekseriyetini imha etti (Temmuz 1243).³⁵

Savaştan sağ kurtulmayı başaranlar Sultan'a bozgun haberini ulaştırdı. Korkuya kapılan Sultan Keyhüsrev, yönetimi Çaşnigir Çavlı'ya devrederek gece vakti maiyeti ile birlikte Tokat'a, Vezir Mühezzibüddin Ali ise Amasya'ya kaçtı. Ertesi sabah Sultanın ve devlet erkânının kaçtığını fark eden ordu, Moğollara karşı hiçbir mukavemette bulunmadan dağıldı. Moğollar Kösedag mevkiine çıkınca Selçuklu karargâhında kimsenin kalmadığını görmüş ancak bunun bir harp hilesi olduğunu düşünerek iki gün boyunca beklemişlerdi. Moğollar, Selçukluların hiçbir şey almadan kaçtığına ikna olduklarında karargâha girmiş ve çok sayıda ganimet elde etmişlerdi.³⁶

Kösedag'da hiçbir mukavemetle karşılaşmayan Baycu Noyan Komutasındaki Moğol kuvvetleri, Anadolu içlerine yöneldi. İlk olarak Sivas'a gelen Moğollar, zamanında Cengiz Han'dan yarlığ almayı başaran Sivas Kadısı Kırşehirli Necmeddin'in ricası ile katliamda bulunmamış, ancak şehri 3 gün süreyle yağmaladıktan sonra Kayseri'ye yönelmiş ve burayı muhasara altına almıştı.³⁷ Câmedar Samsamüddin Kaymaz ve Topal Fahreddin Ayaz komutasındaki Kayseri halkı, şiddetli muhasaraya karşı 15 gün direnç gösterdi. Fakat Kayseri iğdişbaşısı Hacukoğlu Hüsam adındaki Ermeni dönmesinin ihaneti neticesinde Moğollar şehri girip büyük bir katliamda bulundular. Moğol kuvvetleri şehri harabeye çevirdikten sonra karargâhları

³⁵ İbn Bibi, 2014: s.499-501; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.217-219; Yazıcızâde, 2017: s.555-557; Anonim Selçuknâme, 2014: s.43; Ayrıca Bkz. Anonim Selçuknâme, 1952: s.32; Bar Hebraeus. 1987: II, s.541-542; Grigor, 2012: s.34-35; Dulaurier, 1928: s.179-180.; Ayrıca Bkz.; Kiragos, 2018: s.86; Turan, O. (1971). s.435-437; Melville C. (2009) "Anatolia Under The Mongols". Kate Fleet (Ed.). *The Cambridge History Of Turkey (Vol. I. Byzantium to Turkey 1071-1453)*. Cambridge Uni. Press. s.53.

³⁶ İbn Bibi, 2014: s.500-501; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.218-219; Yazıcızâde, 2017: s.556-557; Grigor, 2012: s.35; Bar Hebraeus, 1987: II, s.542; Turan, 1971: s.436-437.

³⁷ İbn Bibi, 2014: s.501-502; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.219; Yazıcızâde, 2017: s.557-558.

Mugan'a doğru yola çıktı. Dönüş yolunda Erzincan'ı da muhasara altına alan Moğollar, şehri ele geçirip buradaki halkı da katletti.³⁸

Bu sırada Amasya'ya kaçmış olan vezir Mühezzibüddin Ali, Moğol kuvvetlerinin Mugan'a doğru yol aldığı haberini alınca harekete geçti. O, Amasya Kadısı Fahreddin ile birlikte Baycu Noyan'ın yanına giderek, ülkenin daha fazla zarar görmesine mani olmak için bir barış antlaşması yapmaya karar verdi. Bunun üzerine envaiçeşit hediyeler hazırlayıp yola koyuldular. Erzurum civarında Baycu Noyan'a yetiştiler ve buradan birlikte Mugan'a geçtiler. Mugan'a varılınca iki taraf arasında müzakereler başladı. Diploması konusundaki yeteneğini ortaya koyan Vezir Mühezzibüddin, Baycu Noyan'a savaş sırasında Selçuklu ordusundaki kaybın 3.000 süvariden fazla olmadığını, hala ülkede yüz binden fazla askerinin olduğunu, Anadolu halkının Selçuklu hanedanından başkasına itaat etmeyeceğini ve bu yüzden çıkacak karışıklığın önünün alınamayacağını ifade etmişti.³⁹ Baycu, bunları bölgenin valisi Cormagon Noyan'a iletmiş ve Selçukluların barış teklifi kabul edilmişti. Bunun üzerine "il olma" yani tabiiyet şartları belirlendi. Buna göre Selçuklu Devleti, Moğollara her yıl 360.000 dirhem para, 10.000 koyun, 1.000 at, 1.000 sığır, deve, katır, altın işlemeli ipek kumaşlar, av köpekleri ve başka hediyeler gönderecekti.⁴⁰ Yapılan bu antlaşma, Türkiye Selçuklu Devleti'nin tamamen yok olmasını engellediği ve toparlanma imkânı sunduğu için olumlu görülebilir. Ancak bunun yanında, haraca bağlanan Selçuklu Devleti'nin resmen Moğol tahakkümü altına girdiği ve bağımsızlığını kaybettiği görülmektedir.

Köseadağ bozgunu ve ardından Moğol tabiiyetine giriş, Türkiye Selçuklu Devleti açısından kırılma noktası olduğu gibi, Saltanat nâibi Şemseddin İsfahânî'nin siyasi hayatı açısından da önemli bir dönüm noktası olacaktır. Zira yaşanan bu hadiseler, Şemseddin İsfahânî'nin bundan sonra oluşacak olan siyasi ortamda üstlendiği görevlerden dolayı, onun ikbal dönemini başlatan olayların çıkış noktası olacaktır.

³⁸ İbn Bibi, 2014: s.502-504; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.219-220; Yazıcızâde, 2017: s.558-560.

³⁹ İbn Bibi, 2014: s.505-507; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.221-222; Yazıcızâde, 2017: s.561-563. Kaymaz, 2014: s.102

⁴⁰ Turan, 1971: s.446; Kaymaz, 2014: s.102; Erdem, 1995: s.95.

2. Nâib Şemseddin İsfahânî'nin Köseadağ Bozgunu Sonrası Diplomatik Faaliyetleri;

2.1. Şemseddin İsfahânî'nin Halep'ten Dönüşü;

Saltanat nâibi Şemseddin İsfahânî, Köseadağ'da Selçuklu ordusunun bozguna uğradığı haberini almış olmasına rağmen hemen Konya'ya dönmemiş, ortalığın durulmasını ve Moğol tehlikesinin geçmesini beklemişti. Nihayetinde Moğol kuvvetlerinin Anadolu'yu terk ettiğini ve Vezir Mühezzibüddin Ali'nin barış yapmak için Mugan'a gittiğini öğrenen Şemseddin İsfahânî, Köseadağ Bozgunundan sonra Anadolu'dan kaçıp Halep'e gelen diğer devlet adamlarıyla beraber Anadolu'ya dönme kararı aldı.⁴¹

Dönüş sırasında Kürtlerin ve Türkmenlerin olası saldırısından çekinen İsfahânî, bu sırada Halep'te bulunan yıkılmış Artuklu Hısın Keyfâ kolunun eski Meliki Mesud'u çağırıp bir takım vaatlerde bulduktan sonra kendisine Konya'ya kadar eşlik etmesini istedi. Melik Mesud bu teklifi fırsat bilerek kabul etti ve Konya'ya doğru yola çıkıldı. Şemseddin İsfahânî ve diğer devlet ileri gelenleri Malatya'ya varınca, Sultan II. Keyhüsrev'in Köseadağ Bozgunundan sonra doğu vilayetlerinin idaresine tayin ettiği Çaşnigir Mübârizeddin Çavlı tarafından karşılanmış ve eğlence meclisleri düzenlenmişti. Mübârizeddin Çavlı, Şemseddin İsfahânî ile gerçekleştirdiği bir görüşme sırasında, İsfahânî'ye Melik Mesud'un ahlaksız ve güvenilmez bir insan olduğunu, Konya'ya götürülmemesi gerektiğini ve Halep'e geri gönderilmesinin iyi olacağını söyledi. Bunun üzerine İsfahânî, Melik Mesud'a Halep'e dönmesi gerektiğini ve ona Konya'ya gidince Sultan'dan ricacı olup kendisine bir iktâ yeri belirleneceğini bildirdi. Melik Mesud, bu durumdan memnun olmasa da geri dönmek zorunda kaldı.⁴²

Şemseddin İsfahânî, Çavlı ile yaptığı görüşmelerde, vazifelerini yerine getiremediği için Sultan Keyhüsrev'e karşı mahcup olduğunu söylemiş ve Çavlı'dan affedilmesi için kendisi adına sultandan ricacı olmasını istemişti. Mübârizeddin Çavlı, Şemseddin İsfahânî'nin Konya'ya doğru yola çıktığı

⁴¹ İbn Bibi, 2014: s.508-509; Yazıcızâde, 2017: s.565; Kaymaz, 2014: s.103.

⁴² İbn Bibi, 2014: s.509-510; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.223-224; Yazıcızâde, 2017: s.565-566.

sırada Sultan Keyhüsrev'e bir haberci göndererek, İsfahânî'nin affedilmesi için talepte bulundu. Buna talebine ek olarak, Moğollarla antlaşma yapmak için Mugan'a giden Mühezzibüddin Ali'den haber alınamadığı için, boş kalan vezirlik görevine Şemseddin İsfahânî'nin getirilmesi için ricada bulunmuştu. Çavlı'nın istekleri Sultan tarafından olumlu karşılanmış ve vezirlik menşuru çeşitli hediyelerle birlikte yolda olan Saltanat nâibi Şemseddin İsfahânî'ye gönderilmişti. Fakat İsfahânî, dostu Vezir Mühezzibüddin Ali'ye haksızlık olacağını düşünerek vezirlik görevini kabul etmemişti. Bir süre sonra Konya'ya varan Şemseddin İsfahânî, Sultan Keyhüsrev tarafından izzet ve ikramla karşılandı. Ayrıca, Vezir Mühezzibüddin dönene kadar devlet işleri vekâleten Şemseddin İsfahânî'ye verildi. Nitekim Mühezzibüddin Ali'de kısa bir süre sonra dönmüş ve Sultan Keyhüsrev, bütün devlet işlerini Vezir Mühezzibüddin Ali ile Saltanat nâibi Şemseddin İsfahânî'ye bıraktı. Bu iki devlet adamı, devleti yeniden toparlamak için beraber çalışmaya başladılar.⁴³

2.2. Nâib Şemseddin İsfahânî'nin Batu Han'ın Huzuruna Gidişi (1244);

Devlet dizginlerini eline alan Vezir Mühezzibüddin Ali ve Saltanat nâibi Şemseddin İsfahânî, Baycu Noyan ile yapılan barış antlaşmasının yeterli olmadığı konusunda hem fikirdi. Nitekim bu antlaşma bir Moğol kumandanı ile yapılmış ve bundan dolayı antlaşmanın bir Moğol Hanı tarafından onaylanarak garanti altına alınması gerekiyordu. Böyle bir düşüncenin oluşmasının tek sebebi bu değildi. Anadolu'yu perişan eden Baycu Noyan'a karşı duyulan güvensizliğin de bu düşüncenin oluşmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeplerden dolayı, Batı Moğollarının liderine de Rus, Bulgar, Başkırd ve Kıpçak sahasının hâkimi olan Batu (Sayın) Han⁴⁴ ile

---

⁴³ İbn Bibi, 2014: s.510-511; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.224-225; Yazıcızâde, 2017: s.566-568; Münecimbaşı, 2017: s.82; Turan, 1971: s.447; Kaymaz, 2014: s.103; Bal, 2006: s.271-272.

⁴⁴ Cengiz Han'ın torunu ve Cuci'nin oğludur. Annesi Cuci ulusunun ünlü kabilelerinden biri olan Kongiradlar'dan Elçi Noyan'ın kızı Erkin Kuçin (Ögey Kuçin) Hatun'dur. Cengiz Han oğulları arasında toprakları pay ederken, Batu'nun babası Cuci Han'a Deşt-i Kıpçak sahasını (Karadeniz'in Kuzeyini) ve Hârizm'i verdi. Cuci'nin ölümünden sonra oğulları Batu ile ağabeyi Orda, babalarının yerine geçme konusunda anlaşamadılar. Birbirleri lehine tahttan feragat eden kardeşler bu durumun çözümü için dedeleri Cengiz Han'a başvurular. Cengiz

antlaşma yapmak üzere bir elçilik heyeti gönderilmesine karar verilmişti.⁴⁵ Selçuklu yönetiminin antlaşma yapmak için Batu Han'ı seçmesi gelişi güzel bir tercih değildir. Zira Batu Han, Büyük Kağan Ögeday'ın ölümünden (1241) sonra⁴⁶ Moğolların en itibarlı ve kudretli hükümdarı konumuna yükselmişti. Bu durumda Selçuklular nezdinde Batu Han'ın himayesi, Büyük Kağanlığın bölgedeki komutanı olan Baycu Noyan tehdidine karşı en makul çözüm olarak görünüyordu.

Elçilik heyeti, Batu Han'ın merkez olarak seçtiği Saray kentine (İtil Nehri ağzı) giderek, yapılacak olan bir antlaşma ile Batu Han'ın himayesini talep edecekti. Vezir Mühezzibüddin, uzun ve yorucu bir yolculuktan henüz yeni geldiği için, onun yerine Saltanat nâibi Şemseddin İsfahânî'nin gönderilecek olan elçilik heyetine başkanlık etmesi istendi. Şemseddin İsfahânî, alınan bu karara uyarak Sultan Keyhüsrev'in bu husustaki fermanını memnuniyetle kabul etti. Bunun üzerine Sultan Keyhüsrev, hazine ve depolardan sorumlu olan devlet adamlarına emirler vererek, Şemseddin İsfahânî'nin istediklerini temin etmelerini ve Batu Han'a verilmek üzere değerli mücevherler, elbiseler, murassa kaplar, yapılı ve süratli atlar, katırlar ve Bohti develerden oluşan çeşitli hediyelerin hazırlanmasını istedi. Ayrıca Sultan Keyhüsrev, daha önce de Mühezzibüddin Ali ile birlikte Mugan'a giden

---

Han Batu'ya "Sayın Han", Orda'ya ise "İçen Han" lakaplarını verdi. İkili idare sistemini tesis ederek Doğu Deşt-i Kıpçak'ı Orda Han'ın, Batı Deşt-i Kıpçak ile İdil boyunu ise Batu Han'ın yönetimine verdi. Orda Han'ı Sayın Han'a tâbi kıldı. Böylece Batu Han bütün Cuci ulusunun Hanı oldu; Kafalı, M. (1992). "Batu Han". *TDV İA*. C.5 s.208.

⁴⁵ İbn Bibi, 2014: s.512; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.225; Yazıcızâde, 2017: s.568-569; Turan, 1971: s.450; Erdem, 1995:s.98.

⁴⁶ Ögeday'ın 1241 yılında ölmesi ile yeni Kağan seçilene kadar nâiblik görevi eşi Töregene Hatun'a verilmişti. Töregene ise tahta oğlu Göyük'ün çıkmasını istiyordu. Ayrıca bu konuda Cengiz'in ikinci oğlu Çağatay'ın da desteğini almıştı. Ancak Çağatay'ın 1242 yılında ölmesi ile Töregene yalnız kalmış ve ona muhalif olan Cengiz'in diğer oğlu olan Cuci'nin soyu kuvvet kazanmıştı. Ayrıca Cuci'nin oğlu Batu Han, Avrupa seferi sırasında Göyük ile tartışmış ve bu tartışma ailenin tüm birey ve yandaşlarını peşinden sürüklüyordu. Roux, J. P. (2018). *Moğol İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: Dergah Yay. s.302-303.; Bu durumda, Batı Moğollarının lideri Batu Han ile Büyük Kağanlığı yöneten Töregene Hatun'un iki rakip kuvvet olduğunu görürsek, Selçukluların bu güç mücadelesini değerlendirmek için Batu Han'a yanaşma tercihini daha iyi anlayabiliriz.

Amasya Kadısı Fahreddin'i ve İbn Bibî'nin babası tercüman Meceddeddin Muhammed'i elçilik heyetine dâhil etmişti.⁴⁷

Şemseddin İsfahânî önderliğindeki elçilik heyeti, sunulacak hediyeler ve hazineyi temin edip hazırlıkları tamamladıktan sonra yola çıktı. Heyet, Karadeniz'i bir gemi vasıtasıyla geçti. Ardından bozkırları geçen elçilik heyeti, Saray kentine ulaşarak Batu Han'ın huzuruna çıktı. Heyet başkanı Şemseddin İsfahânî, saygı ve hürmetlerini arz ettiği Batu Han'a, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in dostluk ve bağlılık dileklerini ilettiler. Akabinde Han'a takdim edilmek üzere getirilen çeşitli mücevher ve hediyelik eşyaları sundu. Batu Han, bundan memnun kalmış ve takdim edilen hediyeler hemen tahtın yanında hazır bulunan hatunlara ve şehzadelere dağıtılmıştı. Başta Şemseddin İsfahânî olmak üzere, Selçuklu heyeti Batu Han'ın sevgisini kazanmayı başarmıştı. Nitekim Batu Han, her gün Şemseddin İsfahânî, Kadı Fahreddin ve Meceddeddin Muhammed'in huzuruna çıkmasına müsaade ediyor, onlara huzurunda bulunan diğer ülkelerin melikleri ve elçileri önünde izzet ve ikramlarda bulunuyordu. Öyle ki İbn Bibî heyete gösterilen bu ilginin, Batu Han'ın komutanlarını ve diğer devlet görevlilerini kışkırdığını ifade etmektedir.⁴⁸

Şemseddin İsfahânî'nin burada gerçekleştirdiği diplomatik temasları olumlu sonuçlanmış ve sağlam esaslara dayalı bir antlaşma yaparak hem kendi adına hem de Selçuklu Devleti adına Batu Han'ın himayesi temin etmeyi başarmıştı. Selçuklu heyeti, Batu Han nezdinde istediklerini aldıktan kısa bir süre sonra dönüş için müsaade istedi. Batu Han, misafirlerine dönüş izni verirken Sultan II. Keyhüsrev'everilmek üzere de hâkimiyet alametleri olan ok, yay, kılıç ve yarlıg'ı heyete teslim etti. Batu Han ayrıca, Saltanat nâibi Şemseddin İsfahânî'yi kendi adına Selçuklu Devletine Hâkim (Nâib-i

---

⁴⁷ İbn Bibî, 2014: s.512-513; Muhtasar İbn Bibî, 1941: s.225; Yazıcızâde, 2017: s.568-569; Turan, 1971: s.451; Erdem, 1995: s.98; Uyumaz, E. (2011). *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler (XI. Yüzyılın Sonu – XIV. Yüzyılın Başları)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay. s.98-99.

⁴⁸ İbn Bibî, 2014: s.513; Muhtasar İbn Bibî, 1941: s.225-226; Yazıcızâde, 2017: s.569-570; Turan, 1971: s.450-451.

Hazret)⁴⁹ atayarak ona “*Nizâmî'l-Mülk Salâbü'l-âlem*” unvanını vermiş ve bu hususta ayrı bir yarlıĝ çıkarmıştı. Böylece Şemseddin İsfahânî, aynı anda hem Selçuklu Devletinin hem de Batu Han'ın nâibi olmuştur. Elçilik heyetinde bulunan Kadı Fahreddin ve Mecdeddin Muhammed için de Batu Han tarafından özel hil'atlar takdim edildi. Batu Han ayrıca, aldığı kararları resmi olarak iletmesi için SankunKurcu adlı bir Moğol nökerini heyetle birlikte Anadolu'ya gitmesi için görevlendirdi.⁵⁰ Böylece Batu Han'ın hâkimiyetine giren Selçuklu Devleti, hem hukuken hem de fiilen Moğol hâkimiyeti altına girmiş oldu.

Şemseddin İsfahânî önderliğindeki heyet, veda merasimlerinin ardından yola çıkarak Şemâhi ve Şirvân (Kafkasya) yolu ile Anadolu'ya doğru hareket etti. Heyet Anadolu sınırları içine girince olumlu haberlerini iletme için Sultan Keyhüsrev'e haberci gönderildi. Bu sırada Konya Akşehir'e bağlı Karaöyük'te bulunan Sultan Keyhüsrev, haberleri alınca büyük bir mutluluk yaşamış ve eğlence meclisleri tertip etmişti. Ancak bu sırada Vezir Mühezzibüddin Ali ölmüş ve vezirlik makamı boş kalmıştı. Durum böyle olunca Sultan Keyhüsrev, vezirlik menşurunu ve bu zamana kadar hiçbir Türkiye Selçuklu vezirinin elde edemediği Kırşehir emirlik iktasını ve subaşılığı menşurlarını, envaiçeşit hediyelerle birlikte dönüş yolunda bulunan Şemseddin İsfahânî'ye gönderdi.⁵¹

Sultanın yanına varan Şemseddin İsfahânî, görkemli törenler ve sevinç gösterileriyle karşılandı. İsfahânî, yolculukları sırasında başlarından geçenleri, Batu Han'dan gördükleri ilgiyi ve orada yaşanan gelişmeleri ayrıntılı olarak Sultan Keyhüsrev'e anlattı. Sultanın Şemseddin İsfahânî'ye olan itimadı, Batu

⁴⁹ Türkiye Selçuklu Devleti, Moğolların hâkimiyeti altına girdikten sonra Konya'da, Saltanat naibinin dışında Moğolların da bir nâibi bulunmaya başlamıştı. Bu Moğol nâibine “Nâib-i Hazret” ve makamına da “Niyâbet-i Hazret” denilmekteydi. Nâib, memleketteki bütün ahvalden Moğol Han'ını haberdar ederdi. Bu makamın ilk temsilcisi ise Şemseddin Muhammed İsfahânî olmuştur.;Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*. Ankara: TTK. s.94.

⁵⁰ İbn Bibi, 2014: s.513; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.226; Yazıcızâde 2017: s.570; Münecimbaşı, 2017: s.82; Turan, 1971: s.451; Uyumaz, 2011: s.99; Kaymaz, N. (1970). *PervâneMu'înü'd-dîn Süleyman*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi s.35,37;

⁵¹ İbn Bibi, 2014: s.513-514; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.226; Yazıcızâde, 2017: s.570; Anonim Selçuknâme, 2014: s.44;Ayrıca Bkz. Anonim Selçuknâme, 1952: s.32; Münecimbaşı, 2017: s.82

Han'ın huzurundan amacına ulaşmış şekilde geri dönmesinden, yolculuk sırasında çektiği zahmet ve üstün hizmetlerinden dolayı büsbütün artmıştı. Öyle ki Şemseddin İsfahânî'yesınırsız ikram ve bağışlarda bulunan Sultan Keyhüsrev, bütün devlet işlerini de ona devretmişti. Nitekim İbn Bibi Keyhüsrev'in bu kararını şöyle dile getirmektedir: "*Sultan Keyhüsrev, her türlü kararı serbestçe vermek ve insanlar arasındaki davaları sonuçlandırmak için Şemseddin İsfahânî'nin eline altın kızıllı kılıç verdi. Sultan, Kalem ve kılıç erbabıyla birlikte ülkenin bütün işlerinin çözüme kavuşturulmasında, tayin ve azil, emir verme ve yasaklama gibi hususlarda da Şemseddin İsfahânî'yi tam yetkili kıldı. Devlet erkânından kim Şemseddin İsfahânî'nin emirlerine riayet etmez ise, onu verdiğim kılıçla hiç düşünmeden ikiye ayırsın dedi.*"⁵² Dönemin çağdaş müellifi Simon Saint de Quentin'de, Sultan Keyhüsrev'intüm yetkileri Şemseddin İsfahânî'ye devrettiğini, İsfahânî'nin bütün memleketin idaresini eline aldığı ve Sultan'ın kılıcını ona teslim ettiğini ifade ederek Bibi'nin verdiği bilgileri teyit etmektedir.⁵³

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Şemseddin İsfahânî aracılığıyla Batu Han'ın tabiiyetine girmesi, Anadolu'da yeni bir siyasi dönemin başlangıcı olmuştur.⁵⁴ Nitekim bu hamle sadece Baycu ile yapılan antlaşmanın tasdiki değildir. Aksine, Selçukluları Köseadağ'da bozguna uğratan Baycu Noyan'ın saf dışı bırakılması amaçlanmıştır ve bu hususta bir süreliğine başarılı da olunmuştur. Nitekim Hülagü'nün gelişine kadar Anadolu'yu İran Moğollarından çok Karadeniz'in Kuzeyindeki Altın Orda Moğollar'ı tahakküm altında tutacaktır. Bu hususta iki taraf arasında bağ görevi gören Vezir Şemseddin İsfahânî ise Moğollar tarafından Türkiye Selçuklu Devleti'nenâib-i hazret (hâkim) tayin edilen ve bu sıfatını taşıyan ilk Selçuklu devlet adamı olmuştur. Moğollar tarafından oluşturulan nâib-i hazret makamı, doğrudan Moğol Han'ına bağlı olması sebebiyle, yetki bakımından

⁵² İbn Bibi, 2014: s.514; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.226; Yazıcızâde, 2017: s.570-571.

⁵³ Simon, 2006: s.61; Turan, 1971: s.460.

⁵⁴ N. Kaymaz'a Göre; Köseadağbozgunu ve Moğol istilasının ardından Mühezzibüddin Ali'nin Baycu Noyan nezdinde elde etmeyi başardığı haraçgüzâr olma şeklindeki barış ile bunun hukuken bağımlılık niteliğinde tamamlayıcısı olan Şemseddin İsfahânî – Batu Han antlaşması, inhitat evresine girişte ilk adım olarak bir teslimiyet statüsü belirliyordu; Kaymaz, 2011: s.130.

güçleri Selçuklu Sultanlarını bile aşabiliyordu.⁵⁵Nitekim Vezir Şemseddin İsfahânî'nin, devlet yönetiminde tek söz sahibi durumuna gelmesini bu şekilde açıklayabiliriz.

Sultan II. Keyhüsrev'in, Vezir Şemseddin İsfahânî'yi gerek askeri gerekse mülki bu denli geniş yetkilerle donatması, bilhassa asker kökenli emîrlerin bundan rahatsız olmasına ve onlarda Şemseddin İsfahânî'ye karşı kin ve nefretin doğmasına yol açacaktır.⁵⁶Nitekim bunun ilk örneği, Ermenileri cezalandırmak için düzenlenen ve İsfahânî'nin komuta ettiği Tarsus seferi sırasında görülecektir.⁵⁷Ayrıca, Şemseddin İsfahânî'nin Bir Moğol Hanı aracılığıyla devlet yönetiminde mutlak hâkim haline gelişi, onun gibi yönetimde nüfuz sahibi olmak isteyen İran kökenli devlet adamları başta olmak üzere, pek çok Selçuklu emîri için artık bir örnek teşkil ediyordu. Zira

⁵⁵ Erdem, 1995: s.98, 101.

⁵⁶ Kaymaz, 1970: s.37; Bal, 2006: s.273;N. Kaymaz'a göre burada dikkat çeken husus, İran asıllı olan ve bürokrasi mensubu bulunan Şemseddin İsfahânî'nin Batu Han nezdinden, onun temsilcisi olarak dönmüş olması ve gelir gelmez de sultan tarafından muhtemelen Batu Han'ın talimatı ile daha önce görülmemiş bir şekilde asker sınıfına ait unvan ve imtiyazla donatılmasıdır. Kendisi de aynı soydan ve aynı meslek grubundan olan Bibi, bu durumun emirler arasında yarattığı memnuniyetsizliği onların kıskançlığı olarak ifade etmektedir. Tabii onun bu tavrı şaşırtıcı değildir. Zira Moğol hâkimiyetine giren Selçuklu Devleti'nde her şey değişirken, yenik ordunun kumandanları yalnız itibar kaybetmekle kalmamış, idari nüfuz ve ağırlıklarını da yitirmişti. Artık tabilik statüsü yerleşmiş ve idare bakımından üstünlük devletin askeri kadrosundan sivil kadrosuna geçmişti.; Kaymaz, N. (2014). s.164-165. Dahası, Şemseddin İsfahânî'nin başını çektiği sivil yönetimin, yenik ve süngüsü düşük kılıç erbabının artık taşıyamayacağı ve taşımayı hak etmediklerini düşündükleri askeri makam, unvan ve yetkilere de el attığını görmekteyiz. Öyle ki Sultan Keyhüsrev'in Şemseddin İsfahânî'ye altın kınlı murasa kılıç vermesi, onu en yüksek askeri derece ve yetkinin sahibi yapmıştır.; Kaymaz, N. (2011). s.130-131.

⁵⁷ Kilikya Ermeni Krallığı, Köseadağ Bozgunu sırasında ve sonrasında Selçuklu Devletine karşı düşmanca bir tavır sergilemişti. Savaş sırasında söz verdiği desteği göndermeyen Ermeni Kralı, kendilerine sığınan Sultan Keyhüsrev'in haremını tutsak edip Baycu Noyan'a teslim etmekten dahi çekinmemişti. Takındıkları bu düşmanca tavrıdan dolayı, Selçuklu Devleti, Ermeni Krallığı üzerine cezalandırma amaçlı bir sefer kararı aldı. 1245 yılında Şemseddin İsfahânî komutasında düzenlenen bu sefer sırasında, Ermenilerin elinde bulunan Tarsus kalesi muhasara altına alınmış ve kalenin düşmesine ramak kalmıştı. Fakat Şemseddin İsfahânî'nin son zamanlardaki yükselişi ve onun tüm idari yetkileri elinde bulundurması diğer emîrler arasında huzursuzluğa ve kıskançlığa yol açmıştı. Emîrler, eğer gayretleriyle şehrin fethi tamamlanırsa bu fetih başarısının kendilerine değil Şemseddin İsfahânî'ye addedileceğini düşünüyordu. Bu yüzden orduda isteksizlik oluşmuş ve buna olumsuz hava koşulları ile birlikte Sultan Keyhüsrev'in de ölüm haberi eklenince fetih gerçekleşmemişti; İbn Bibi, 2014: s.508-516; Yazıcızâde, 2017: s.565-573; Muhtasar İbn Bibi, 1941: s.227;

bu tarihten itibaren, bilhassa İran kökenli devlet adamlarının, Moğollar ile olan münasebetlerden gerektiği zaman İsfahânî gibi yararlanıp makam ve mevki koparma gayesiyle hareket ettiklerini ve bunun devlet içerisinde büyük çekişme ve sarsıntılara yol açtığını sıklıkla göreceğiz.⁵⁸

Sonuç

Şemseddin Muhammed İsfahânî'nin Saltanat nâibi sıfatıyla, Köseadağ bozgunu öncesi gerçekleştirdiği diplomatik faaliyetler, ne Türkiye Selçuklu Devleti açısından ne de kendisi açısından müspet sonuçlar vermemiştir. Zira bu diplomatik faaliyetler, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Köseadağ'da yenilgiye uğramasına mani olamamıştır. Fakat Şemseddin İsfahânî'nin Köseadağ bozgunundan sonra yine elçilik vazifesiyle Batu Han nezdine gidişi, bu kez hem Türkiye Selçuklu Devleti açısından hem de kendi siyasi hayatı açısından bir dönüm noktası olmuştur. Zira Batu Han ile yapılan tabiiyet anlaşması ile Selçuklu Devleti tamamen Moğol tahakkümü altına girerken, Şemseddin İsfahânî ise yine Batu Han'dan şahsi olarak aldığı yarlığ ile Moğolların Selçuklu Devleti'ndeki ilk temsilcisi olmuş ve devlet yönetiminde tek otorite sahibi haline gelmiştir.

Batu Han'ın himayesini almayı başaran Şemseddin İsfahânî, ilerleyen süreçte edindiği nüfuzunu korumak adına önce rakiplerini birer birer bertaraf edecek, ardından çocuk yaşta Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un annesi Berduliye Hatun'u nikâhına alarak devletin ortağı haline gelecekti. Şemseddin İsfahânî, bu faaliyetlerinden sonrasultan edasıyla devletteki yıl daha yönetecektir. İsfahânî'nin yaklaşık dört yıl süren hâkimiyeti, Büyük Moğol Kağanı Göyük Han'ın yarlığı ile son bulmuş ve 1249 yılında öldürülmüştür. Böylece Moğollar tarafından göreve getirilen ilk Selçuklu devlet adamı olan Şemseddin İsfahânî yine Moğollar tarafından azledilip öldürülen ilk devlet adamı olarak tarihe geçmiştir.

Kaynaklar

---

⁵⁸ Kaymaz, 1970: s.37-38; AynYzr. 2014: s.165.

- Ahmed Bin Mahmud. (2011). *Selçuknâme*. (Haz. Erdoğan Merçil). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.
- Akkuş, M. (2011). *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üni. Sosyal Bil. Enst., Konya.
- AknerliGrigor. (2012). *Okçu Milletinin Tarihi*. (Çev. Hrant D. Andreasyan). İstanbul: Yeditepe Yay.
- Aktaş, Y. (2015). *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Diploması Tarihi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üni. Sosyal Bil. Enst., Erzurum.
- Aktaş, Y. (2015, Ağustos). "II. Gıyaseddin Keyhüsrev Döneminde Türkiye Selçuklu Devleti ile Eyyübîler Arasındaki İlişkiler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VIII (39), 254-262.
- Anonim. (2014). *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*. (Trc. ve Notlar; Halil İbrahim Gök – Fahrettin Çoşguner). Ankara: Atıf Yay.
- Bal, M. S. (2006). "Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahânî". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 265-294.
- Cahen, C. (2014). *Osmanlılardan Önce Anadolu*. (Çev. Erol Üyepazarcı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Dulaurier, E. (1928). "Ermeni Müverrihlerine Nazaran Moğollar". *Türkiyat Mecmuası*, C. II, 139-218.
- Ebü'l – Ferec İbnü'l-İbrî. (2011). *Târihu Muhtasari'd-Düvel*. (Çev. Şerafeddin Yaltkaya). Ankara: TTK
- Eflâkî, Ahmed. (2012). *Ariflerin Menkıbeleri*. (Trc. Tahsin Yazıcı). İstanbul: Kabalcı Yay.
- Feridun b. Ahmed-i Sipehsâlâr. (2011). *Mevlana ve Etrafındakiler (Sipehsâlâr Risalesi)*. (Trc. Tahsin Yazıcı). İstanbul: Pinhan Yay.
- Genceli Kiragos. (2018). *Ermeni Müverrihlere Göre Moğollar*. (Terc. Mahmut Kemal Bey - Günümüz Türkçesine Çev. Fuat Hacısalih oğlu ve İlhan Arslan). İstanbul: Post Yay.
- Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus). (1987). *Abû'l-Farac Tarihi (II)*. (Trc. Ömer Rıza Doğrul). Ankara: TTK

- İbn Bibi. (1941). *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi. (İbni Bibi'nin Farsça Muhtasarnamesinden)*(Çev. M. Nuri Gençosman, Not. F. Nafız Uzluk). Ankara: Uzluk Basımevi.
- İbn Bibi. (2014) *El-Evâmirü'l-Alâ'ıyyefi'l-Umûri'l-Alâ'ıyye (Selçuknâme II)*. (Trk. Trc. M. Öztürk). Ankara: TTK.
- Kafalı, M. (1992). "Batu Han". *TDV İA*. C.5, 208-210.
- Kartal, A. (2008). "Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (1), 95-168.
- Kaymaz, N. (1970). *PervâneMu'înü'd-dîn Süleyman*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kaymaz, N. (2011). *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*. Ankara: TTK.
- Kaymaz, N. (2014). *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-DînKeyhüsrev Ve Devri*. (İkinci Baskı). Ankara: TTK.
- Kesik, M. (2008). "Sâdeddin Köpek" *T.D.V. İ.A.*, C.35, s.392-393
- Kılıç, M. (2019). *Halep Eyyübîleri;ElMelikü'n-Nâsır II. SalabaddinYûsuf Devrinde Eyyübîler Devleti*. Ankara: TTK.
- Koca, S. (1997). *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*. Ankara: TTK.
- Koca, S. (2015). "Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren Ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş; Köseadağ Bozgunu". *Selçuk Üni. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (37), 35-84.
- Köprülü, F. (2001). "Hârizmşâhlar". *M.E.B. İ.A.* V/I, s.265-296;
- Melville C. (2009) "Anatolia Under TheMongols". Kate Fleet (Ed.). *TheCambridgeHistory Of Turkey(Vol. I. ByzantiumtoTurkey 1071-1453)*. Cambridge Uni. Press.
- Merçil, E. (2015). *Selçuklular Zamanında Dîvân Teşkilâtı (Merkez ve Eyalet Dîvânları)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah. (2017). *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II*. (Yay. ve çev. Ali Öngül), İstanbul: Kabcacı yay.
- Ocak, A. Y. (1991). "Baba İlyas". *TDV İA*,C.4, s.368.
- Ocak, A. Y. (1991). "Baba İshak". *TDV İA*,C.4, s.368-369.
- Ocak, A. Y. (2017). *Babaîler İsyamı (Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yabut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü)*. İstanbul: Dergâh Yay.

- Özbek, S. (2018). *Selçuklu – Eyyubî İlişkileri*. Ankara: Berikan Yay.
- Roux, J. P. (2018). *Moğol İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: Dergah Yay.
- Sevim, A. (2002). “Keyhüsrev II”. *T.D.V İ.A.*, C.25, s.349-350.
- Taneri, A. (1993). “Celâleddin Karatay”. *TDV İA.*, C.7, s.251-252.
- Turan, O. (1948). “Selçuklu Devri Vakfiyeleri III, Celaleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri”. *TTK Belleten*, XII (45), 17-169.
- Turan, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye (Siyâsi Tarih Alp Arslan’dan Osman Gazî’ye 1071-1318)*. İstanbul: Turan Neşriyat.
- Turan, O. (2001). “Keykubâd I”. *M.E.B. İ.A.*, VI, s.646-661.
- Turan, O. (2014). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*. Ankara: TTK.
- Turan, R. (1995). *Türkiye Selçuklularında Hükûmet Mekanizması (Vezîr ve Dîvan)*. İstanbul: M.E.B. Yay.
- Türkiye Selçukluları – İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üni. Sosyal Bil. Enst., Ankara.
- Uyumaz, E. (2003). *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*. Ankara: TTK.
- Uyumaz, E. (2011). *Türkiye Selçuklu Devleti’ne Gelen ve Giden Elçiler (XI. Yüzyılın Sonu – XIV. Yüzyılın Başları)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.
- Uzluk, F. N. (1952). *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III (Anonim Selçukenâme)*. Ankara: Uzluk Yay.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*. (Dördüncü Baskı). Ankara: TTK.
- Yazıcızâde. (2017). *Tevârih-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Târîhi)*. (Neşre Haz. Abdullah Bakır). İstanbul: Çamlıca Yay.